
O sakramentalnom razumijevanju Crkve u *Lumen gentium*

Andelko Domazet, Split

UDK: 262.5Vat2:25
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Koncil stavlja u središte teološki misterij Crkve. Ekleziologija Drugoga vatikanskog sabora je sakramentalna, to jest ona pokazuje Crkvu kao znak i sredstvo Božjeg plana spasenja svijeta, gdje grčku riječ 'mysterion' (otajstvo) treba razumjeti u biblijskom smislu. Po Crkvi je Isus Krist neposredno prisutan u svijetu, ona je njegov sakrament. Crkva, pak, po sakramentima ima neposredni odnos s Isusom Kristom.

U prvom dijelu rada želimo analizirati sakramentalno određenje (obilježje) biti Crkve, a u drugom dijelu razmišljamo o sakramentalnom poslanju Crkve. To ćemo učiniti tako što ćemo najprije opisati nastanak formulacije i iznijeti teološki sadržaj izričaja o Crkvi kao sakramentu. Nakon toga donosimo sustavno gledište o značenju Crkve shvaćene kao sveopći sakrament spasenja za njezino poslanje u današnjemu svijetu oslanjajući se na razmišljanja nekih suvremenih teologa.

Ključne riječi: sakramentalno određenje biti Crkve, sakramentalno poslanje Crkve, fenomen svetosti, ekleziologija zajedništva.

UVOD

Pedeseta obljetnica Drugoga vatikanskog koncila pruža povod da se prisjetimo nekih bitnih dimenzija u koncilskom shvaćanju Crkve. Tekst konstitucije *Lumen gentium* ne može se svesti na jednu ideju niti pravo razumjeti od jedne slike

ili pojma. Koncilska ekleziologija posjeduje različite dimenzije, njezina je struktura višedimenzionalna.¹

Prva dva poglavlja *Lumen gentium* tematiziraju Crkvu kao *otajstvo* i kao *Božji narod*. Riječ je o dva nova ekleziološka naziva za Crkvu. Dok je naziv 'narod Božji' naišao na odjek u Crkvi, drugi – Crkva kao sakrament – nije prisutan u vjerničkoj svijesti i ograničen je uglavnom na stručni jezik teologa.² Polazeći od ove temeljne konstatacije, želimo se u izlaganju zaustaviti na sakramentalnom razumijevanju Crkve, imajući u vidu, prije svega, prvo poglavlje *Lumen Gentium*.³ Što to zapravo znači kad se Crkva naziva sakramentom? Navikli smo da u Katoličkoj Crkvi, nakon Tridentskog sabora, postoji sedam svetih sakramenata, odnosno bogoslužnih čina Crkve. Treba li ovdje sada uvesti osmi sakrament? Ili se jedna te ista riječ hoće upotrebljavati u dvama bitno različitim značenjima?

U prvom dijelu rada želimo analizirati sakramentalno *određenje* (obilježje) biti Crkve, a u drugom dijelu razmišljamo o sakramentalnom *poslanju* Crkve. To ćemo učiniti tako što ćemo najprije opisati nastanak formulacije i iznijeti teološki sadržaj izričaja o Crkvi kao sakramentu. Nakon toga donosimo

¹ O tome vidi: N. A. Ančić, *Crkva u društvenim promjenama. Ekleziološka promišljanja*, CUS, Split, 2007., 275. Slično mišljenje zastupa i J. Famerée kad analizira prva tumačenja konstitucije u kojima se spaja dijakronijska i sinkronijska metoda: *Prva tumačenja Konstitucije 'Lumen gentium': važnost za sadašnju koncilsku hermeneutiku*, u: P. Bordeyne - L. Villemain (prir.), *Drugi vatikanski koncil i teologija. Perspektive za 21. stoljeće*, KS, Zagreb, 2012., 29-45.

² Nakana je Koncila bila da se te dvije riječi trebaju nadopunjavati i međusobno objašnjavati. Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Teološki nauk o principima. Elementi fundamentalne teologije*, Ex libris, Rijeka, 2010., 50. Slično tvrdi i Walter Kasper kad primjećuje da je taj bitni iskaz poslije Koncila u velikoj mjeri pao u zaborav (usp. W. Kasper, *Crkva Isusa Krista*, KS, Zagreb, 2013., 220).

³ Prvo poglavlje smješta govor o Crkvi u kontekst trinitarnih poslanja (usp. LG 2-5) te potom razvija biblijske metafore Crkve (usp. LG 6-7) koje jedine mogu prikladno ocrtati njezino otajstvo; to se najvećma odnosi na metaforu tijela. Na kraju je istaknuto kako ta otajstvena zbiljnost Crkve, ujedno vidljiva i nevidljiva, o kojoj u *Credo* ispovijedamo da je jedna, sveta, katolička i apostolska, "postoji (*subsistit*) u Katoličkoj crkvi kojom upravljaju Petrov nasljednik i biskupi s njime u zajedništvu" (LG 8).

sustavno gledište o značenju Crkve shvaćene kao sveopći sakrament spasenja za njezino poslanje u današnjemu svijetu.

1. SAKRAMENTALNO ODREĐENJE BITI CRKVE

Sve do Drugoga vatikanskog koncila katolička slika o Crkvi bijaše poglavito statična i defanzivna.⁴ Nastojeći se obraniti od napada kojima je bila izložena nakon prosvjetiteljstva i Francuske revolucije, teologija je u 18. i 19. stoljeću razvila učenje o Crkvi kao *societas perfecta* (savršeno društvo) koje je hijerarhijski ustrojeno. To hijerarhijsko-juridičko razumijevanje Crkve neoskolastičke rimske teologije mijenja se tek s pontifikatom pape Ivana XXIII. U svojem inauguralnom govoru *Gaudet Mater Ecclesia* Papa je dao koncilskom radu poticaj za novo viđenje Crkve.

Drugi vatikanski koncil bavio se izričito stvarnošću Crkve u svim njezinim vidovima. Osam poglavlja Dogmatske konstitucije *Lumen gentium* pruža zaokruženu i skladnu sliku Crkve. Prva dva poglavlja konstitucije ("Otajstvo Crkve" / "Božji narod") govore o otajstvenim početcima Crkve u Božjem naumu, a sljedeća četiri poglavlja opisuju hijerarhijsku i karizmatiku strukturu Crkve kao povijesne veličine ("Hijerarhijsko uređenje Crkve, posebice episkopat" / "Laici" / "Opći poziv na svetost u Crkvi" / "Redovnici"), i zaključna dva poglavlja pojašnjavaju eshatološku značajku Crkve u povezanosti s njezinim zemaljski i nebeskim vidom ("Eshatološki značaj putujuće Crkve i njezino jedinstvo s nebeskom Crkvom" / "Blažena Djevica Marija Bogorodica u otajstvu Krista i Crkve").

Oslanjajući se na Sveto pismo i patristiku, Koncil napušta viđenje Crkve kao *societas perfecta* i ponovno otkriva *otajstvenu dimenziju* Crkve. Njezino je podrijetlo u Božjem vječnom naumu da sve ljude pozove u svoje zajedništvo. Postojanje Crkve smješta se unutar cjelokupnog konteksta Božjega nauma i

⁴ Usp. H. Fries, *Der Sinn von Kirche im Verständnis des heutigen Christentums*, u: W. Kern - H. J. Pottmeyer - M. Seckler (prir.), *Handbuch der Fundamentaltheologie*, vol. 3 (Traktat Kirche), Herder, Freiburg-Basel-Wien, 1986., 17-28.

povijesti spasenja, te se ističe njezina povijesna i eshatološka dimenzija.

1.1. Nastanak formulacije: povijest teksta

Za razumijevanje sakramentalnog određenja biti Crkve u prvom redu mnogo govori povijest teksta *Lumen gentium*. Iz povijesti teksta proizlazi da određenje Crkve kao *otajstva* nije za Koncil od početka bilo razumljivo po sebi.⁵ U tekstu Pretpripravne komisije, koji je mjerodavno izradio S. Tromp, glavni autor enciklike *Mystici corporis* (1943.) Pija XII., ne nalazi se još ništa od sakramentalnoga gledišta na Crkvu. Naprotiv, taj je nacrt u potpunosti ostao na tragu tradicionalne školske teologije. U raspravama u koncilskoj auli 1962., zbog svoga trijumfalizma, klerikalizma i juridizma, nacrt je bio izložen žestokoj kritici. Umjesto njega, neki su biskupi tražili gledanje na Crkvu kao otajstvo-sakrament.

Na takav iskorak u samopoimanju Crkve već je u 19. stoljeću pripremila romantika, osobito Tübingenška škola, a pokrenuli su je M. J. Scheeben i J. Oswald, zatim enciklika *Mystici Corporis* Pija XII. (1943.),⁶ kao i razmišljanja nekih teologa kao što su: Otto Semmelroth, Henri de Lubac, Edward Schillebeeckx i Karl Rahner.

Tako je Otto Semmerloth 1953. objavio vrlo utjecajnu studiju, naslovljenu *Crkva kao prasakrament*, u kojoj je tvrdio da je Crkva 'prasakrament' (*Ursakrament*), pokazujući time Božju sposobnost da upotrijebi materijalni poredak kao svjedočanstvo o duhovnom. Dominikanski teolog *Edward Schillebeeckx* razvio je slične ideje u djelu *Krist, sakrament*

⁵ O nekim bitnim postajama povijesti teksta i sažetom opisu ekleziologije LG, vidi: K. Wenzel, *Mala povijest Drugoga vatikansko koncila*, KS, Zagreb, 2008., 61-97.

⁶ Enciklika opisuje otajstvo Crkve izrazom "corpus mysticum Christi". Vidljiva, sociološki zamjetljiva Crkva više je od puke institucije; ona je predmet vjere i ukazuje, u mističnom smislu, na stvarnost Tijela Kristova. Prvi je put crkveno učiteljstvo istaknulo mističnu, sakramentalnu dimenziju Crkve, ali ne dokidajući još izričito poistovjećivanje između Crkve i Krista.

susreta s Bogom,⁷ dok Karl Rahner ideju Crkve, koja ima sakramentalnu strukturu, razvija prije Drugoga vatikanskoga sabora, u dva značajna rada: u članku *o Mystici Corporis* (1947.) i knjizi *Kirche und Sakramente* (1960.), izjavljujući da Crkva postoji kako bi Krista uprisutnila u svijetu u povijesnome, vidljivome i utjelovljujućem obliku.⁸

Tako ne iznenađuje da se definicija Crkve kao sakramenta nalazi u različitim nacrtima koji su nastali prije prvoga koncilskog zasjedanja. Najvažniji je nacrt koji su sastavili njemački teolozi, među njima i K. Rahner.⁹ Belgijski teolog G. Philips potom je prihvatio sakramentalnu definiciju Crkve u novi nacrt Komisije iz 1963. Ona se odatle održala sve do prihvaćanja konačne verzije.

1.2. 'Znak i sredstvo'

Odmah na početku *Lumen gentium* koncilski oci izjavljuju da je Crkva "u Kristu *na neki način sakrament* odnosno znak i sredstvo najprisnijega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda" (LG 1). Govor o Crkvi kao sakramentu postaje tako ekleziološki ključni pojam u konstituciji.¹⁰ Crkva nije iz sebe sakrament Božjega kraljevstva, već samo "u Kristu", to

⁷ Usp. E. Schillebeeckx, *Chrisus sacrament van de Godsontmoeting*, Nelissen Bilthoven, 1959. Hrv. prijevod: *Krist sakrament susreta s Bogom*, KS, Zagreb, 1975. O njegovoj sakramentologiji dobar prikaz donosi: E. Borgman, *Promišljanja E. Schillebeeckxa o sakramentima i budućnosti katoličke teologije*, u: *Concilium* 1 (2012), 17-31 (tema broja: Sakramentaliziranje ljudske povijesti).

⁸ Vidi o tome: N. A. Ančić, *Ekleziološke teme u teologiji Karla Rahnera*, u: *Za tragovima Božjim* (ur. I. Raguž), Đakovo, 2007., 115-141.

⁹ J. Ratzinger ukazuje na jednu znakovitu razliku između njemačkog teksta i nacrtu Povjerenstva: njemački tekst izravno i bez dodatnih objašnjenja tvrdi da je Crkva sakrament, dok nacrt Povjerenstva (Philips) stavlja objektivno objašnjenje same riječi 'sakrament': znak i oruđe, a potom pridodaje da je Crkva *veluti sacramentum*, dakle 'takoreći', ('na neki način') sakrament (usp. *Teološki nauk o principima*, 49).

¹⁰ U cjelini konačnog saborskog teksta riječ *sacramentum* za Crkvu pojavljuje se na ovim mjestima: LG 1, 9, 48, 64. Tomu valja priključiti: SC 5, 26; GS 42, 45; AG br. 1, 5.

jest kao Tijelo Kristovo, i u snazi Duha Svetoga. U njoj se čuva i posreduje spasenjski događaj Isusa Krista.

Sakramentalnost Crkve, dakle, ima *kristološki temelj*. Crkva je utemeljena riječima i djelima Isusa Krista. "Gospodin Isus *dao je početak* svojoj Crkvi propovijedajući radosnu vijest, to jest dolazak Kraljevstva Božjega" (LG 5). *Kraljevstvo* – kategorija što ju je Isus uporabio da bi izrazio ono što je bila njegova izvorna nakana (*sua ipsissima intentio*), predstavlja srž Isusova propovijedanja. Walter Kasper smatra da Isusovu poruku o dolasku kraljevstva Božjeg treba shvatiti *u obzoru pitanja* čovječanstva o miru, slobodi, pravednosti i životu.¹¹ Crkva je onaj dio svijeta koji je, snagom Duha Svetoga, izričito prihvatio Kraljevstvo u osobi Isusa Krista. Ona čuva stalnu uspomenu i svijest o Kraljevstvu, slavi njegovu nazočnost u svijetu i u samoj sebi te posjeduje gramatiku njegova naviještanja, u službi svijeta. Crkva nije Kraljevstvo, nego znak (*izričita konkretizacija*) i sredstvo (*medijacija*) njegova implementiranja u svijet.¹²

Upravo polazeći od kategorija *kraljevstva Božjega* kao središnje ideje Isusova naviještaja i kršćanskog poimanja soteriološke punine (usp. LG 5, 9, 13, 19; GS 39, 45, 72; AG 1), Crkva se vidi kao znak i sredstvo (oruđe) Božjega kraljevstva. Crkva bi kao *znak* trebala učiniti vidljivim u svijetu što Isusova poruka o kraljevstvu Božjem znači za sve ljude; ona je "sakramentalni lik (oblik) Božje nazočnosti" u svijetu.¹³ Ona je znak i svjedokinja kraljevstva Božjega u mjeri u kojoj je ona sama transparentna (protočna) za kraljevstvo Božje. "Stoga Crkva... prima poslanje da naviješta i u svim pucima

¹¹ Usp. W. Kasper, *Isus Krist*, CUS, Split, 1995., 82.

¹² Usp. Usp. L. Boff, *Crkva, karizma i vlast*, Stvarnost, Zagreb, 1987., 25-26. Može se, pomalo pojednostavnjeno, ustvrditi da u današnjoj ekleziologiji prevladavaju dvije tendencije kada je riječ o odnosu između Kraljevstva i Crkve: *regnocentrizam* i *ekleziocentrizam*. 'Regnocentrici' smatraju da je Crkva u službi Kraljevstva; ono se, međutim, događa i izvan granica vidljive Crkve. 'Ekleziocentrici' svaki govor o Kraljevstvu vraćaju na govor o Crkvi u užem smislu.

¹³ Usp. H. Döring, *Demonstratio catholica*, u: A. Kreiner - P. Schmidt-Leukel, *Den Glauben denken. Neue Wege der Fundamentaltheologie* (QD 147), Freiburg i. Br., 1993., 147-244., ovdje: 164.

uspostavlja Božje i Kristovo kraljevstvo te tvori na zemlji klicu i početak toga kraljevstva. Dok ona malo-pomalo raste, u međuvremenu žudi za dovršenim Kraljevstvom” (LG 5).

O njezinoj sposobnosti da bude znak Kraljevstva ovisi *vjerodostojnost* i *autentičnost* Crkve. “U onoj mjeri u kojoj Crkva jest i postaje znak kraljevstva Božjega, ona je istinska Crkva”.¹⁴ Tako je sakramentalnost Crkve temeljna kategorija o kojoj ovisi njezina *bit* i *poslanje*.

Crkva nije samo *znak* spasenja, već i *sredstvo* spasenja. Upravo ta činjenica – da je ona sredstvo spasenja – razlikuje Crkvu od drugih institucija i tvori njezinu jedinstvenost. Talijanski filozof Gianni Vattimo pogodio je bit svih autentičnih vjerskih institucija kada kaže da je *razlog njihova postojanja uvijek izvan* njih samih.¹⁵ Zbog toga se ona mora okretati konkretnoj stvarnosti svijeta, jer jedino tako može biti sredstvo spasa. Samo Crkva koja ne živi otuđena od svijeta i koja stoji u službi ljudima, može približiti ljudima Isusovu oslobađajuću poruku.

Govor o sakramentalnosti Crkve može se u potpunosti shvatiti samo u *eshatološkoj* perspektivi: ona je znakovito-sakramentalna anticipacija eshatološkog spasenja. Eshatološka dimenzija doziva u svijest činjenicu da je Crkva kao institucija na putu, da je uvijek *nesavršeni znak* Božjega zajedništva koje se na potpun način ostvaruje tek u budućem Božjem kraljevstvu. Zbog toga je neprimjeren svaki oblik crkvene oholosti ili naivnoga ekleziološkog trijumfalizma. Osim eshatološke dimenzije Crkve Koncil jasno ističe njezinu *univerzalnost* (*ecclesia universalis*) kada spominje da je Crkva “već od postanka svijeta bila unaprijed slikovito prikazivana” (LG 2) i da ona obuhvaća sve pravednike od postanka svijeta. S pravom teolog M. Kehl u tim izjavama vidi određeno *relativiziranje* partikularno-institucionalnog lika Crkve u korist

¹⁴ H. J. Pottmeyer, *Die Frage nach der wahren Kirche*, u: HfTh 3, 212-240., ovdje: 219.

¹⁵ Usp. R. Rorty - G. Vattimo - S. Zabala, *Kakva je budućnost religije nakon metafizike?*, u: *Europski glasnik* XII (2007) 12, 260.

jačeg isticanja Crkve kao *univerzalnog* sakramenta spasenja.¹⁶ Ističući snažno sakramentalnost Crkve, Koncil pokazuje da je ona ponajprije pneumatsko-duhovna stvarnost koja zasniva svoje postojanje u božanskom spasenjskom djelovanju koje je u Kristu dosegnuo vrhunac.

Teolog Stjepan Kušar, u pokušaju viđenja korpusa koncilskih tekstova kao cjeline, govori o *dvostrukoj 'decentriranosti'* Crkve: ona nije usredotočena na samu sebe, nego na Božje evanđelje koje mora biti u središtu njezina života i djelovanja; te usredotočenost na "drugoga", "stranoga", koji joj – na njezino vlastito iznenađenje – može objaviti skrivene obrise Božjeg lica. "Tu su, dakle, još jednom vidljive okomita ('evanđelje') i vodoravna ('drugi') os dokumenta; one naznačuju gdje se Crkva treba 'centrirati' i prema čemu se ona treba iz sebe de-centrirati. Ili, kako je to istaknuto na samom početku konstitucije o Crkvi: Svjetlo naroda je *Krist* pa stoga ovaj Sveti sabor, sabran u Duhu Svetom, žarko želi njegovom svjetlošću, koja odsijeva na licu Crkve, rasvijetliti sve *ljude* navješćujući *evanđelje* svem *stvorenju* (usp. Mk 16,15)".¹⁷

1.3. *Teološki sadržaj, motivi i nakane*

Nakon što smo se pozabavili kontekstom izričaja o Crkvi kao sakramentalnoj stvarnosti, moramo se pitati što taj izričaj znači u sebi.¹⁸ Dva su bitna razloga utjecala na shvaćanje Crkve kao sakramenta: prvo, o Crkvi kao sakramentu, za razliku od uobičajene terminologije nauka o sakramentima, govori se samo u analognom, u nepravom smislu: ona je

¹⁶ Usp. M. Kehl, *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg, 1992., 93.

¹⁷ Usp. S. Kušar, *Uvod: Pokušaj viđenja korpusa koncilskih dokumenta kao cjeline*, u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, KS, Zagreb, 2008., XVIII-XIX.

¹⁸ Jedan sveobuhvatan pogled na shvaćanje sakramentalnosti Crkve u teološkoj refleksiji suvremenih njemačkih teologa (H. Zirker, L. Scheffczyk, Otto Semmelroth, M. Kehl, P. Hünermann, W. Pannenberg, K. Rahner, J. Ratzinger) donosi: J. Meyer zu Schlochten, *Sakrament Kirche. Wirken Gottes im Handeln der Menschen*, Freiburg-Basel-Wien, 1992.

samo 'na neki način' (*veluti*) sakrament. Ona se kao temeljni sakrament konkretizira u pojedinačnim sakramentima. Drugo, terminologija "Crkva kao sakrament" nije ni u kojemu slučaju posve nova. Ona se povezuje uz pavlovski izraz 'mysterion' dok govori o Božjem spasenjskom naumu u Kristu (usp. 1 Kor 1, 23) i uz poslanicu Efežanima (usp. 5, 32). Crkva je dio Božje spasenjske ekonomije, koju Novi zavjet općenito naziva 'otajstvo' (usp. Kol 1, 27; 2,2).

Izvorno značenje pojma *mysterion* nije neposredno sakramentalne prirode. Riječ "sakrament" prijevod je latinske riječi *sacramentum*, izraz kojim su Latini izražavali grčku riječ *mysterion*, a koja je ukazivala na kultove koji su dolazili iz Grčke ili s Istoka i čiji su obredi bili čuvani u strogoj tajnosti.¹⁹ Ti kultovi su upućenima nudili djelomičan pristup božanstvu i stanovito sjedinjenje s njim. U Novom zavjetu riječ *mysterion* ima potpuno drukčiji smisao i koristi se za ukazivanje na novost objave, razotkrivanje krajnjeg Božjeg nauma u Isusu Kristu i njegovo sudjelovanje u ljudskom iskustvu. Pojam *mysterion* zato se vrlo često susreće u povezanosti s izrazima objave i naviještanja (usp. Rim 16,25; 1 Kor 2,7; Ef 3,8; 6,19; Kol 2, 2, 4, 3). Osobita je zasluga Karla Rahnera što je sustavno istaknuo izvorni pojam otajstva.²⁰ Snagom svoje spasenjske volje Bog želi prispjeti u ljudski svijet, želi se u njemu ostvariti, u njemu konkretizirati svoje spasenje i učiniti ga opipljivim. To prostorno-vremensko, povijesno mjesto Božje nazočnosti jest Crkva. Crkva je u toj koncepciji realni simbol i temeljni sakrament tog samopriopćavanja trojedinog Boga u istini i ljubavi.²¹ Tako je Crkva, zajednica vjernika, bitan

¹⁹ Kaže Eliade: "Grčki izraz *tá mystería*, korišten prvenstveno u množini, vjerojatno proizlazi od indoeuropskog korijena MU, čije se izvorno značenje 'zatvoriti usta' odnosi na 'obrednu tišinu'." (M. Eliade, *Storia delle credenze e delle idee religiose*, sv. I., Sansoni Editore, Milano, 1996., 472).

²⁰ Usp. K. Rahner, *Über den Begriff des Geheimnisses in der katholischen Theologie*, u: *Schriften zur Theologie* vol. 4, 51-99.

²¹ Usp. K. Rahner, *Überlegungen zum personalen Vollzug des sakramentalen Geschehens*, u: *Schriften zur Theologie* vol. 10, 413-415.

moment u ostvarivanju božanskog spasenjskog nauma. Ona je “dospjelost Božjeg sebezpriopćavanja”.²²

U prvim stoljećima kršćanstva sakramentalnost Crkve rijetko se spominje. U tom smislu redovito se navodio Ciprijanov tekst: “Crkva je neuklonjivi sakrament jedinstva. Tko izaziva raskol, napusti biskupa i nađe si nekog drugoga kao pseudobiskupa, ostaje bez nade i biva odbačen od Božjeg negodovanja”.²³ Ovdje postaje razvidno, podsjeća J. Ratzinger, da je ideja sakramenta usko povezana s *idejom jedinstva* Crkve. Druga skupina otačkih tekstova poziva se na Augustina, koji u jednom spisu kaže: “Božji sakrament nije ništa i nitko osim Krista”.²⁴

Recepcijom starokršćanske terminologije “Crkve kao sakramenta”, Koncil je ima na umu *dvije* nakane: prva, uz pomoć pojma ‘sakrament’ htjelo se istaknuti *Božju susretljivost*: Crkva živi iz Božje ljubavi i milosti koja prethodi svakoj ljudskoj djelatnosti; drugo, koristeći se pojmom ‘sakrament’ želi se dokinuti poistovjećivanje Crkve s Kristom. U 19. stoljeću Crkva se vidjela kao nastavak Isusova utjelovljenja, kao *incarnatio continua* ili kao *Christus prolongatur* (J. Adam Möhler). Sada se ističe *razlika* između Krista i Crkve: Crkva je samo vidljivi znak i djelotvorno sredstvo nevidljivog spasa, ali ona sama nije ono što označuje. Ona ne raspolaže Božjim spasenjem niti je ona kraljevstvo Božje. Nije Crkva, nego je Krist “svjetlo naroda” koje odsijeva na licu Crkve (LG 1).

Pojam crkve kao sakramenta ima *kritičku funkciju* unutar ekleziologije. On predstavlja neku vrstu regulativne ideje koja želi spriječiti svako promatranje crkve koje je nespojivo s njezinim svetopisamskim utemeljenjem i nakanom.²⁵ Crkva je vidljivi sakrament, ali u “ljudskoj slabosti” (LG 9) i njezino lice nije “bez ljage i bora” tako da “lice Crkve manje sjaji... i usporava se rast Božjega kraljevstva” (UR 4). Na temelju

²² K. Rahner, *Das Grundwesen der Kirche*, u: Handbuch der Pastoraltheologie, Freiburg i. Br., 1964., 129.

²³ Ciprijan, *Epist.* 69, 6, u: CSEL III (Hartel), 754.

²⁴ Usp. J. Ratzinger, *Teološki nauk o principima*, 51.

²⁵ Usp. N. A. Ančić, *Za tragovima Božjim*, 128.

srastanja ljudskoga i božanskoga elementa u njoj, ona “u vlastitom krilu obuhvaća grješnike te je u isti mah i sveta i potrebna čišćenja – neprestano kroči putem pokore i obnove” (LG 8). Poziv na čišćenje i obnovu morao bi potaknuti Crkvu na molitvu: “otпусти nam naše dugove” (LG 40), jer jedino na taj način može “Kristov znak jače zasjati na njezinu licu” (LG 15). No, iako je Crkva grijehom opterećena i u njoj postoje grješne strukture, ona je “po snazi duha svetoga ostala vjernom zaručnicom svojega gospodina i nikada nije prestala biti znakom spasenja u svijetu” (GS 43).

Konstitucija na kraju prvog poglavlja izričito govori o *slici služenja Crkve*, koristeći se trostrukom analogijom Crkva-Krist: “Crkva premda za izvršenje svoje misije treba ljudska sredstva, nije ustanovljena da traži zemaljsku slavu, nego da svojim primjerom štiti poniznost i samozataju”. Motiv siromašne Crkve dalje se proširuje kada se kaže da ona prepoznaje “u siromasima i patnicima... sliku svoga siromašnog i trpećeg Ustanovitelja, nastoji da olakša njihovu oskudici, nastoji da u njima služi Kristu”. Naposljetku, sve se to još više radikalizira: Crkva “u vlastitom krilu obuhvaća grješnike te je u isti mah sveta i potrebna čišćenja, neprestano kroči putem pokore i obnove” (usp. LG 8).

1. SAKRAMENTALNO POSLANJE CRKVE

Sakramentalnost je *temeljno* obilježje katoličke vjere. Ona počiva na pozitivnom odnosu između Boga i stvorenja. Unatoč grješnosti, stvorenje ostaje trajni prostor Božjeg djelovanja, te ono može biti i jest suradnik Božji i sakramentalni izričaj Božje prisutnosti. Na Tridentском koncilu naglašava se stvarni karakter sakramenta, vidjevši sakrament kao simbol svete stvarnosti i vidljivi oblik nevidljive stvarnosti (DH 1639). Sakramentalni način razmišljanja tipično je katolički oblik shvaćanja stvarnosti koji nam govori o tome da je stvarnost

jedan događaj koji uvijek sadrži nešto više i dublje od onoga što nam se samo pokazuje izvana.²⁶

Iz rečenoga proizlazi da je bit sakramentalnosti Crkve i njezina postojanja da kroz čin i riječ pojašnjava, uprisutnjuje i čini djelotvornim spasenjski događaj Isusa Krista. Sakramentalno razumijevanje Crkve omogućuje, dakle, da se njezino postojanje obrazloži *funkcionalno*. Rast kraljevstva Božjega potrebuje institucionalizirano posredovanje. Zato je postojanje Crkve u funkciji posadašnjega Kristova spasenja, te razvijanja i primjenjivanja osobnih i socijalnih implikacija Isusove poruke u praksi. Sakramentalno razumijevanje Crkve potiče na iskrenu samokritiku i propitkivanje udovoljava li Crkva svome istinskom poslanju. Crkva se zapravo treba truditi postati ono što tvrdi da jest i za što je ovlaštena.

a. Crkva, znak drukčijeg čovječanstva

Drugi vatikanski koncil traži od Crkve kršćansku autentičnost i vjerodostojnost. Bez toga nema uspješne *evangelizacije*. Tu se susrećemo s pitanjem *znakova vjerodostojnosti*. Najveći doprinos govoru o znakovima dao je profesor fundamentalne teologije René Latourelle, i to svojim djelom *Krist i Crkva kao znakovi spasenja*. Govoreći o znakovima vjerodostojnosti kršćanske objave, on kaže da su to, prije svega, dva međusobno povezana znaka. *Prvotni* znak jest Isus Krist kao punina objave i kao izvor svih drugih znakova. S druge strane, *temeljni* znak je Crkva kao stalni znak spasenja u povijesti: i kao paradoksalni znak jedinstva, svetosti i povijesnosti, i kao izričaj različitih znakova za današnjeg čovjeka: svetosti, svjedočanstva, mučeništva. Stoga Latourelle predlaže sljedeću formulaciju: *znak je Krist u Crkvi*.²⁷

²⁶ O katoličkoj sakramentalnoj predodžbi, vidi: T. P. Rausch, *Biti katolik u kulturi izbora*, KS, Zagreb, 2010., 43-64. Za razliku od katolika, u protestantizmu postoji rez između Boga i stvorenja; ono nije više suradnik, nego pasivni primatelj. Kao krajnja posljedica Reformacije dogodilo se da ništa izvanjsko, povijesno i stvoreno više nije znak niti upućuje na neku transcendenciju.

²⁷ Usp. René Latourelle, *Chiesa: Motivo di credibilità*, u: Rene Latourelle, Rino Fisichella (prir.), *Dizionario di teologia fondamentale*, Cittadella Editrice, Assisi, 1990., 162-181.

No spontano se pitamo: Kako Crkva može taj svoj zahtjev, da bude sakrament spasenja, opravdati naočigled činjenice da je u samoj Crkvi bilo i još uvijek ima toliko zakazivanja, krivnje i grijeha. Karl Rahner kaže da danas Crkva nije više *signum elevatum in nationes* (znak uzdignut među narodima) kako ju je slavio Prvi vatikanski sabor. Za duhovnost pojedinca Crkva može biti teret koji pritišće svojim doktrinalizmom, ritualizmom i legalizmom.²⁸

Svaka provjera vjerodostojnosti Crkve mora iznijeti na vidjelo *dimenziju svetosti* Crkve. Tek kategorija svetosti čini Crkvu vjerodostojnim znakom spasenja.²⁹ U petom poglavlju *Lumen gentium* tematizira se *Opći poziv na svetost* u crkvenoj zajednici: "Tako su svi u Crkvi, bilo da pripadaju hijerarhiji bilo da ih ona pastirski vodi, pozvani na svetost... Ta se svetost neprestance očituje i mora očitovati u plodovima milosti koje Duh u vjernicima proizvodi" (LG 39). Poziv na svetost svaki vjernik živi na svoj jedinstven način (LG 39-42), a neki ga ostvaruju u kontekstu redovničkog života (LG 43-47). U tim poglavljima još jednom izlazi na vidjelo nutarnji smisao Crkve: radi se o svetosti, to će reći o bogolikosti.³⁰

Fenomen svetosti u Katoličkoj Crkvi pruža prilika da se u životima svetaca vide mogućnosti ostvarenja osobnog nasljedovanja Isusa Krista. Sveci svjedoče o tome da na našem mjestu ne može biti nitko drugi, da smo 'nezamjenjivi' pred Bogom i u svom poslanju u svijetu. Zato su sveci nezaobilazni dio katoličkog vjerničkog identiteta. Kao što je Isus bio znak koji

²⁸ Usp. K. Rahner, *Praxis des Glaubens*, Herder, Freiburg, 1985., 49-50.

²⁹ "Odlučujući su, dakle, prisutnost i znakovi svetosti: ona je bitni preduvjet za istinsko naviještanje evanđelja koje može ponovno oživjeti nadu. Potrebna su snažna, osobna i zajednička, svjedočenja novoga života u Kristu. (...) To je jedan od najvećih izazova koji očekuje Crkvu koja je u Europi na početku novog tisućljeća" (Ivan Pavao II., Apostolsku pobudnica *Ecclesia in Europa – Crkva u Europi*, KS, Zagreb, 2003., 55).

³⁰ O značenju i tumačenju petoga poglavlja *Lumen gentium* vidi: B. Duda, *Koncilске teme*, KS, Zagreb, 1992., 145-149; 173- 201. Teolog Ančić kritički zapaža: "Uočljivo je ipak da se govor o svetosti usredotočuje na individualnu svetost zanemarujući njezine crkvene i zajedničarske aspekte, njezin društveni kontekst i stanovito crkveno ozračje koje je potrebno za njezin rast" (*Crkva u društvenim promjenama*, 276-277.)

pokazuje na vječnost – tko je vidio njega, vidio je njegova Oca – tako i njegovi učenici imaju zadaću da se također pretvore u znak – da budu nalik njemu. “To je kršćanski poziv, to je stanje svetosti: *biti znak Krista*”.³¹

Budući da pojedini sakramenti razvijaju sakramentalnu strukturu Crkve, bitno je kako se oni primaju. Sakramentologija je tijekom povijesti najviše naglašavala *ex opere operato*,³² kao da se samim izvršenjem sakramentalnog čina, obreda, sve odmah događa. Sakrament nije samo izvršeni čin, on se na *aktivan način* mora događati u životu onoga koji ga prima i djelotvorno živi u Crkvi. Nužno je oživjeti svijest da, primajući sakramente, *postajemo sakrament* – vidljivi znak, svjedoci novog života. “Jer riječ ‘znak’ izriče odnos; kao znak ne stoji u samome sebi, nego je na putu prema nečem drugom. Shvaćam ga kao znak tek kada uđem u sadržaj njegova upućivanja: to upućivanje mogu otkriti samo kad se sam poistovjetim s njim, kad se upustim u relaciju koja znak čini znakom. Ili, kako kaže Origen: Duhovni smisao misterija, *svetog znaka*, otkrivamo tek kada živimo tajnu. Događaj uvida, koji otvara znak kao znak, podudara se, dakle, s obraćenjem”.³³ Ne treba izgubiti iz vida jednu snažnu rečenicu iz *Lumen gentium* 14 koja se temelji na Augustinovim razmišljanjima i koja se rijetko citira: “No, ne spašava se onaj koji, makar bio pritjelovljen Crkvi, ne ustraje u ljubavi, a ostaje u krilu Crkve, ‘tijelom’, ali ne i ‘srcem’” (LG 14).

U tom smislu, talijanski teolog Carmelo Dotolo ispravno vidi poslanje Crkve u današnjemu svijetu: da bude “znak drukčijeg

³¹ Boris Beck, *Predgovor*, u: G. Cvitan, *Putujući s Kristoforom*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2012., 8-9.

³² Nauk o *opus operatum* kazuje da sakramenti Crkve posreduju spasenje snagom svojega objektivnog izvršenja. U ekstremnim slučajevima izvanjski znak i unutrašnja spasenjska stvarnost mogu se razići. S jedne strane, izvanjski znak, doduše, može postati valjan, ali prazan i neplodan znak; obratno, spasenjska stvarnost može se posredovati i bez vanjskog crkvenog znaka. O tome vidi: K. Rahner, *Pitanje teologije sakramenata*, u: Isti, *Teološki spisi*, FTI, Zagreb, 2008., 265-272.

³³ J. Ratzinger, *Teološka načela*, 52.

čovječanstva”, te da je “u službi alternativne vijesti”.³⁴ Osobna svetost, intenzivan kršćanski život i međusobna ljubav pokazali su se odlučujućima u širenje kršćanstva u prvim stoljećima.³⁵

b. Sakramentalna dimenzija *communio-ekleziologije*

Ističući sakramentalnost Crkve, Koncil neposredno usmjerava pogled na ona spasenjska dobra kojima je Crkva opremljena u svome sakramentalnom služenju, prije svega na *euharistiju* iz koje ona živi (usp. LG 26). Izričito se u LG 3 kaže da se “sakramentom euharistijskog kruha posadašnjuje i ozbiljuje jedinstvo vjernika, koji tvore jedno tijelo u Kristu (usp. 1 Kor 10,17)”. U euharistiji se ostvaruje zajedništvo s Kristom i među vjernicima, te se sakramentalno posadašnjuje bit Crkve. “Postajući stvarnim dionicima Gospodnjeg tijela u lomljenju euharistijskog kruha, mi smo uzdignuti u zajedništvo s njim i među sobom” (LG 7). Crkva nije tek vanjska organizacija vjere, nego je po svojoj biti *bogoslužna* zajednica koja uprisutnjuje otkupljujuću ljubav Isusa Krista.³⁶ Nazivanje Crkve sakramentom, smatra Ratzinger, “suprotstavlja se individualističkome poimanju sakramenata kao sredstava milosti; uči nas shvaćati sakramente kao životno ostvarenje Crkve (zajednice)”.³⁷ U ovomu kontekstu on ukazuje na doprinos Ivanova evanđelja, koje govori o kršćanskoj ljubavi kao bratstvu. “Možda se upravo ovdje najneposrednije pokazuje praktična zadaća koja se krije u riječi ‘sakrament jedinstva’: izgrađivati ćelije bratstva polazeći od euharistije.”³⁸

³⁴ Usp. C. Dotolo, *Moguće kršćanstvo*, KS, Zagreb, 2011., 233ss.

³⁵ “Kršćani su uvijek bili najmanje uvjerljivi, kad god su trošili mnogo riječi. (...) Kršćani su uvijek bili najuvjerljiviji kad su činili znakove: često suprotno onome što ih je okruživalo, katkada poticajno za razmišljanje, kao i za oponašanje, pozivajući na nasljedovanje, često samo kao provokacija usred drugačijeg ili uopće nerazmišljajućeg svijeta (uključujući kršćanske zablude i zastranjenja)” (Peter Paul Kasper, *Sakramenti – jezik znakova*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2011., 98-99).

³⁶ J. Ratzinger, *O ekleziologiji Konstitucije ‘Lumen gentium’ – Što je rekao Sabor o Crkvi?*, u: Isti, *U službi istine*, Ziral, Mostar – Zagreb, 2002., 56.

³⁷ J. Ratzinger, *Teološka načela*, 55.

³⁸ Isto, 60.

Da bi se jasnije istaknulo sakramentalno određenje biti Crkve, kao i njezino sakramentalno poslanje, Izvanredno zasjedanje Sinode biskupa 1985. godine³⁹ pokušava cjelovitost koncilске ekleziologije obuhvatiti pod jedan temeljni pojam, naime pojam *communio-ekleziologije*. Radi se o novom usredištenju ekleziologije.⁴⁰ Tema zajedništva – *koinonia/communio* osnovna je nit vodilja ekleziologije Waltera Kaspera.⁴¹ Bit ili otajstvo Crkve jest u tome da je ona “ikona trinitarnog zajedništva Oca, Sina i Duha Svetoga”. Tu otačku sliku on smatra interpretacijskim ključem za sve druge koncilске izričaje i slike o Crkvi.⁴² Izvorni smisao pojma *koinonia/communio* nije zajedništvo među kršćana, nego zajedništvo vjernika s Bogom – sudioništvo (*participatio*) u Isusu Kristu, Duhu Svetome, evanđelju, te osobito euharistiji.⁴³ U tom se smislu shvaća ispovijest o *communio sanctorum* u Apostolskom vjerovanju. Ta formula izvorno ne znači zajedništvo svetih, tj. vjernika i zajedništvo sa svetima u nebu, nego zajedništvo u svetom, tj. zajedničko sudioništvo u spasenjskim dobrima. Tek zajednički *communio* u svetom utemeljuje *communio* svetih.⁴⁴ Riječ je o teološkom utemeljenju zajedništva iz kojeg proizlazi svako zrelo crkveno zajedništvo. U tom smislu pojam *communio* kazuje da je Crkva *znak zajedništva* između ljudi i Boga, kao i međusobno (usp. LG 1). Ona stvara jedinstvo čovječanstva koje “nadalazi naravne veze i svjetovna područja politike, kulture

³⁹ O značenju Sinode vidi: P. Bordeyne – L. Villemin (prir.) *Drugi vatikanski koncil i teologije. Perspektive za 21. stoljeće*, KS, Zagreb, 2012., 47-67.

⁴⁰ U teološkim krugovima općenito se prihvaćalo polazište da je ekleziologija u *Lumen gentium* zapravo kompromis ili mješavina između snažno juridički naglašene ekleziologije koju je zastupala manjina, te *communio-ekleziologija* koju je na Saboru zastupala većina Otaca. Takvu je ocjenu svojedobno prvi iznio talijanski isusovac Antonio Acerbi. Peter Hünermann takvo polazište smatra preuskim za ispravno vrednovanje saborskog učenja o Crkvi. (usp. N. A. Ančić, *Crkva u društvenim promjenama*, 275.)

⁴¹ Usp. W. Kasper, *Crkva Isusa Krista*, 19-21; 293-307.

⁴² Usp. W. Kasper, *Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu*, u: Koncil u Hrvatskoj. Zbornik radova teološkog simpozija u povodu 30. obljetnice Drugoga vatikanskog sabora, CUS, Split, 1996., 17.

⁴³ Usp. W. Kasper, *Crkva Isusa Krista*, 30-31; 195-198; 239-240.

⁴⁴ Isto, 30-31.

i gospodarstva. Ona ujedinjuje ljude na temelju duhovnoga ljudskoga poziva u zajedništvo s Bogom”.⁴⁵

Kada Koncil govori o Crkvi kao *zajedništvu*, to pretpostavlja također da se ravnopravnije artikuliraju odnosi između različitih crkvenih zvanja, službi i poslanja. Mjesto i *uloga vjernika laika* u Crkvi ključno je pitanje nove evangelizacije. Koncilski dekret o misijskoj djelatnosti Crkve *Ad genetes*, u broju 21, doslovno kaže: “Crkva nije pravo utemeljena, ne živi punim životom niti je *savršeni znak Krista* među ljudima, ako s hijerarhijom ne postoji i ne djeluje laikat u pravom smislu. Bez djelatne prisutnosti laika evanđelje se ne može duboko utisnuti u duh, život i rad nekog naroda”. “Tako je svaki laik, po samim darovima koje je primio, ujedno *svjedok* i živo *sredstvo* poslanja same Crkve” (LG 33). Govoreći o apostolatu laika, konstitucija kaže: “Svaki laik mora biti pred svijetom svjedok uskrsnuća i života Gospodina Isusa te *znak živoga Boga*” (LG 38).

To znači da je svaki pojedini vjernik sudionik u toj sakramentalnosti Crkve i da mora postojati *suodgovornost* klerika i laika u poslanju Crkve u svijetu. Drugi vatikanski koncil na neizravan način poziva da *deklerikaliziramo* svoje razumijevanje Crkve: ona je zajednica vjernika koji dijele jednako krsno dostojanstvo.

ZAKLJUČAK

U ovom radu pokušali smo dotaknuti sržni motiv govora o sakramentalnosti Crkve, a to je konkretnost Crkve kao znaka i sredstva spašenosti, te pokazati kako on stoji u određenoj dijaloškoj napetosti s kritičkom dimenzijom sakramentalnosti.

Sakramentalna odrednica Crkve pokazuje da je ona u službi stvarnosti koje ju transcendiraju: Kraljevstva Božjega i svijeta. Nažalost, tijekom povijesnog hoda crkvena stvarnost nije se uvijek pojavljivala kao konkretni i povijesni znak

⁴⁵ N. A. Ančić, *Za tragovima Božjim*, 129. Slično tvrdi i Ratzinger: Crkva “ne uspostavlja izravno svjetovno, političko jedinstvo ljudi; sakrament ne nadomješta politiku, a teokracija je u bilo kojoj formi nesporazum” (*Teološki nauk o principima*, 60).

kraljevstva Božjega i sredstvo Božjeg spasenja svijeta. Prečesto je Crkva, usredotočena na samu sebe, ostavljala sliku o sebi kao o samodovoljnom i trijumfalističkom savršenom društvu ili se poistovjećivala sa svijetom i postajala svjetovna crkva koja se natječe za vlast s ostalim moćnicima ovog svijeta. Zbog svega toga crkvena se praksa u svim svojim dimenzijama mora uvijek propitkivati vodi li računa o posebnosti Crkve kao sakramenta Božjeg spasenja u svijetu i je li znak oslobađajuće prakse koja je započela u Isusovom životu i navještaju. Ona ima stoga svoju opravdanost samo ako je očuvala svoje bitno obilježje ili svojstvo upućivanja na događaj spasenja.

Sacramental Understanding of the Church in Lumen Gentium

Summary

Theological mystery of the Church is central to the Council. Ecclesiology of the Second Vatican Council is sacramental, i.e. it shows the Church as a sign and means of God's plan for the salvation of the world, where the Greek word "mysterion" (mystery) should be understood in the biblical sense. Through the Church Jesus Christ is immediately present in the world, the Church is his sacrament. The Church in turn has immediate relationship with Jesus Christ through sacraments.

In the first part we analyze the sacramental definition (characteristic) of the essence of the Church, and in the second part we reflect on the sacramental mission of the Church. First we describe the emergence of the formulation and bring out the theological content of the expression of the Church as the sacrament. Then we present a systematic view of the meaning of the Church understood as the universal sacrament of salvation for its mission in today's world, relying on the thought of some of some modern theologians.

Key words: sacramental definition of the essence of the Church, sacramental mission of the Church, phenomenon of holiness, ecclesiology of communion.